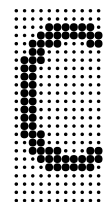

L'escriptura literària en l'era digital

Les textualitats electròniques representen el darrer pas d'una història evolutiva a cavall de suports i tecnologies que té al seu bell mig la força de la paraula, de l'escriptura, de la literatura. L'esperit de descoberta és la constant dels autors que han travessat la sagital de la pàgina per endinsar-se en un territori desconegut, a la recerca dels camins que pot arribar a explorar la paraula poètica en la dimensió digital. Un escenari pel qual la literatura catalana ja ha començat a donar els seus primers passos.

Laura Borràs Castanyer
Universitat de Barcelona

ratilisme i escriptura digital

«Al principi fou la paraula»

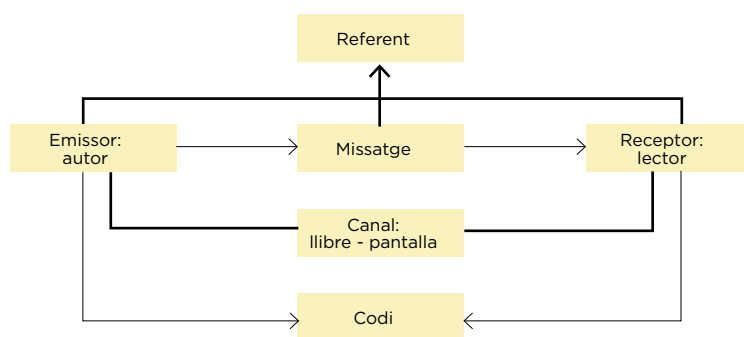
Gènesi

La paraula —oral i escrita— s'associa, des del Gènesi, a la creació verbal i divina. A l'exercici de la paraula que «representa un desenvolupament de determinades propietats lingüístiques» (per dir-ho amb la formulació de Paul Valéry) l'anomenem, almenys des del segle XV, *literatura*. Aquí ens referirem a l'escriptura literària com a *literatura* per diferenciar-la d'altres escriptures (artística, musical, matemàtica, etc.). És necessari, però, insistir en el fet que es tracta d'un terme molt més recent que no pas el fenomen al qual fa referència, ja que hi havia literatura en l'oralitat (literatura oral tot i la contradicció etimològica respecte de *littera*, «lletra escrita») i s'associava a la poesia, a la *poiesis*, «creació» en grec. Un vocable que, per extensió, servia per abastar tota forma de creació literària. La paraula i els seus «receptacles», la veu, l'escriptura, la impremta, la màquina d'escriure, l'ordinador... La paraula i la tecnologia. Avui en dia les paraules *informàtica*, *pixelada*, *digital* són omnipresents i estan vinculades també a la literatura. Heidegger a *The question concerning technology* feia una reflexió sobre les dificultats i perills que planteja la *tecnologia* (*techné*) però també feia al·lusió a la «solució», l'esperança que conté en la mesura que la tecnologia pot, a través de l'art, reconciliar totes dues *techné* (*craft*, «tècnica», i *poiesis*, «creació artística»). La literatura digital, una sort de creació tecnològica literària que ha estat denominada de maneres ben diferents,¹ així ho demostra.

Això no obstant, com diem en català, «el nom no fa la cosa» i, per tant, abans de trobar els mots que ens permeten designar la realitat, aquesta, tossuda i innominada, ja existeix. Prou complicat ha estat des del Cràtil platònic especular sobre l'establiment de l'origen del llenguatge. El debat en la història del pensament entre l'atribució arbitrària o bé «natural» del nom de les coses ha estat llarg i interessant. El significat de *literatura*, un mot fortament afectat pel fenomen de la polisèmia, ha evolucionat considerablement en el temps, designant originàriament el «saber de lletra» fins a arribar a fer referència a les produccions literàries fetes en una llengua, gènere o temàtica concrets. La concepció moderna de la literatura que recullen els diccionaris contemporanis es defineix no com quelcom que es té, sinó com quelcom que es fa, és a dir, com un art del llenguatge: una determinada forma artística que utilitza

com a mitjà d'expressió la llengua. És interessant recordar aquí que el principi bàsic de la poètica del formalisme rus, una escola teòrica sorgida a Rússia a començaments del segle xx, és la consideració del llenguatge literari com un art verbal (*slavesnost*) (García Gabaldón, 1999:43).

Els teòrics de la literatura han tractat de definir què és literatura acarant-se una i altra vegada a la labilitat d'un concepte que, en la seva totalitat, és indefinible per complex. Segurament van ser els formalistes els que van anar més lluny tractant de cercar la *literaturnost*, és a dir, aquella propietat per la qual un text esdevé un text literari. Però, com sembla que va afirmar Gyula Kosice, el que és indefinible consisteix precisament a fer invisible la definició.² En aquest cas, l'ancoratge temporal que vincula les obres al seu moment històric ha fet que considerem com a literàries obres en determinats períodes que, en altres moments, no ho havien estat. Evidentment, no tot el que s'escriu o es publica és literari i per a establir la «literarietat» d'un text hi ha diversos elements a tenir en compte. Basant-nos en l'esquema de la comunicació de Jakobson,³ podem resumir-lo dient que hi ha un emissor/autor que envia un missatge/text-obra al receptor/lector i aquest missatge remet a un context, a un referent. El missatge requereix l'existència d'un codi comú entre un i altre, entre emissor i receptor, a més d'un canal físic perquè aquest sigui transmès.

L'aparició d'Internet i la democratització de l'accés a l'edició, la publicació, el comentari, etc. ha contribuït a complicar encara més les coses. No només en l'ordre de l'autoria i la recepció⁴ sinó sobretot en el canal, que, quan deixa de ser el llibre per passar a ser la incòpable virtualitat d'una pantalla, genera tot un conjunt de peculiaritats que determinen l'estatus de l'obra.

El significat de literatura, un mot fortament afectat pel fenomen de la polisèmia, ha evolucionat considerablement en el temps.

Afirmava Tynjanov: «mentre que cada vegada es fa més difícil de donar una definició ferma de la literatura, qualsevol contemporani assenyalarà sense vacil·lar què és un fet literari» (1924, p. 208). L'era digital ha vingut per a problematitzar encara més la qüestió i fer trontollar la vigència que l'afirmació ha tingut al llarg de la història. Amb tot, per continuar endavant hauríem de convenir que tots sabem de què parlem quan parlem de literatura abans d'endinsar-nos en la literatura digital. Al capdavant, la literatura, com a creació humana, no ha deixat mai de traspassar límits i fronteres.

Literatura i «nous formats»

El mundo era tan reciente que muchas cosas carecían de nombre, y, para mencionarlas, había que señalarlas con el dedo.

Gabriel García Márquez

Més que considerar que la literatura que s'ha endinsat en l'espai digital representa una certa «amplificació» de les potencialitats de la literatura *tout court*, a mi m'agrada considerar-la com una conquesta de la darrera frontera. Això no obstant, és preceptiva una brevíssima reflexió sobre l'adjectiu *digital*, que sembla que és el que la caracteritza, que la determina. Em fa l'efecte que la necessitat d'ornamentació o classificació respon, probablement, a l'encara relativa novetat de l'entorn en què es produeix.⁵ Es tracta, doncs, d'un adjectiu instrumental que, tal vegada, en els anys a venir caigui del sintagma perquè aquest efecte d'impacte ja hagi caducat. Ara ens sorprèn aquesta literatura perquè té lloc en un espai diferent del de la pàgina de paper. Però cal determinar fins a quin punt el suport determina el contingut⁶ i la seva diferenciació respecte del que coneixem en un altre format.⁷

Em sembla bàsica la diferenciació entre la «literatura digital» i la digitalització de la literatura que podem trobar en suports com ara ordinadors, *smart phones*, *e-books*, iPods, iPads i un llarg etcètera que està en contínua evolució i que seria objecte d'un altre article, igual com abans hi ha hagut altres tecnologies com taules, papirs, volums, incunables, o llibres que havien estat i encara són custodis de la paraula.

Les possibilitats de l'escriptura en l'era digital són múltiples i diverses i, com és lògic, estan determinades per les potencialitats del mitjà de transmissió de la informació: el suport digital. Internet, el suport digital per excel·lència, és un mitjà de mitjans en el sentit que és un mitjà de comunicació de masses i,

L'aparició d'Internet i la democratització de l'accés a l'edició, la publicació, el comentari, etc. ha contribuït a complicar encara més les coses. No només en l'ordre de l'autoria i la recepció sinó sobretot en el canal.

doncs, un mitjà de transmissió de la informació «a través del qual es realitza la difusió de significats culturals dirigits a un gran públic» tot i que el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) encara no el tingui en consideració al costat de la ràdio, la premsa i la televisió. És també un mitjà imprès que utilitza per a la reproducció dels continguts que intenta difondre bàsicament la pantalla, però també qualsevol de les tècniques d'impressió existents, en particular el paper. També és un mitjà audiovisual que té com a suport diversos sistemes auditius, visuals i audiovisuals. Però sobretot és un mitjà digital amb tot el que la connexió de connexions d'ordinadors permet. Aquesta pluralitat i simultaneïtat de possibilitats, sumades a la profunda revolució de caràcter social que té Internet a l'hora de publicar i compartir, fan que estiguem davant d'una escriptura que ben bé podríem denominar global.

He començat parlant de literatura i és a aquesta particular forma d'escriptura literària digital que em vull referir. Un text escrit és sempre un conjunt de marques visibles que ens acosten al nivell del significat. Però alhora, un text també fa referència a la xarxa de representacions mentals que un lector construeix durant l'activitat de lectura: el text com una construcció mental, el nivell del significat. Així doncs, un text és un objecte simbòlic que representa el punt de trobada entre diferents lectors i les seves lectures, un sistema de signes que adquireix el seu significat dins d'una comunitat de lectors. Un text digital, a més, és —físicament— un text lleuger, «buscable», és a dir, que respon a la cerca, mutant, deslocalitzat (darrerament es parla del *cloud computing*), etc. Un text digital és, sobretot, un hipertext, això és, un text travessat per altres textos, inserit en una madeixa textual alimentada per fils molt diversos. Un text de textos que permet vincular la paraula escrita a la imatge, la música, el moviment, la temporalitat, la sensorialitat... En altres llocs⁸ he mirat de definir, *grosso modo*, la literatura digital com una

Les possibilitats de l'escriptura en l'era digital són múltiples i diverses i, com és lògic, estan determinades per les potencialitats del mitjà de transmissió de la informació: el suport digital.

realitat literària encara emergent que neix d'un entorn digital i des de procediments digitals i que només pot ser «consumida» de manera òptima, és a dir, sense limitar-ne les funcionalitats, recursos, estil i intencionalitat, en aquest context. El suport digital agermana el so amb la cal·ligrafia, la paraula amb la imatge, el moviment amb el significat, i culmina molts dels somnis que l'aliança de la paraula amb l'espai ha tingut des dels cal·ligrames de Símmies o la pintura ideogràfica àrab fins a les avantguardes.⁹

Una poètica de la transgressió

Every word was once a poem

W. Emerson

Bob Coover,¹⁰ una de les personalitats més rellevants per a l'escriptura electrònica, va publicar un article a *The New York Times* que va situar en el mapa la literatura digital al món d'una manera ben impactant i que, probablement, l'ha deixat marcada per l'estigma de la subversió. L'any 92, mentre nosaltres celebràvem els nostres Jocs Olímpics, el catedràtic de Brown University llançava la bomba que tan incòmodes havia de fer sentir moltes ments acomodades incapaces d'obrir-se a un món on ell ja feia temps que habitava. Segons Coover, s'acostava la fi del llibre i l'hipertext s'anunciava, estel·lar, en el nou firmament literari. En aquell moment, però, acabava el seu article dient que confessava que no era un navegador expert de l'hiperespai i que, trobant-se als inicis de la seva setena dècada, per bé o per mal estava lligat a l'obsolescent tecnologia de la impremta. Tanmateix, interessat com sempre en la subversió de la tradicional novel·la burgesa i en ficcions que desafuessin la linearitat, afirmava que sentia que alguna cosa estava passant fora d'aquest àmbit (o potser dins) i que havia de saber de què es tractava; així que què hi podia haver millor que ensenyar un curs sobre la matèria?¹¹ Després d'una reflexió com aquesta va començar el taller d'hiperficció de la Universitat de Brown (Brown University Hypertext Fiction Workshop), un curs dedicat tant al canvi d'hàbits lectors com a la creació de noves narratives.¹² Avui, Brown University és un referent quant a la creació, recepció i estudi de la literatura digital gràcies a la tasca de pioners com Coover i els seus deixebles, que, divuit anys després, segueixen spreading the word. El seu vaticini sobre la fulgurant revolució promoguda per l'hipertext en un article revolucionari va comportar que molts s'assabentessin

Un text digital és, sobretot, un hipertext, això és, un text travessat per altres textos, inserit en una madeixa textual alimentada per fils molt diversos.

que existia aquesta nova eina textual. Molts altres van criticar-lo perquè gosava atemptar contra un dels pilars de la nostra societat llibrecèntrica: el llibre.

Tot i la provocació, el seu amor per la narrativa, per la literatura, està fora de qualsevol dubte essent-ne ell mateix autor i dedicant-se a l'ensenyament de literatura.¹³ Però, com un avançat al seu temps que sens dubte és, Bob Coover hauria hagut de dir als qui llavors el van criticar el mateix que sembla que va dir Beethoven respecte de la seva darrera composició: «ja s'entendrà, aquest temps no està preparat per entendre aquesta meua música». Sigui com sigui, el terreny d'Internet sempre s'ha prestat al vaticini; el que és indubtable és que l'era digital és aquí i que els escriptors d'arreu n'estan explorant, des de fa ja molt de temps, les possibilitats expressives, i, en el seu cas, està ensenyant a d'altres com fer-ho; d'aquesta manera, facilita la transmissió i l'evolució mitjançant la docència: tot un exemple a seguir. Després de tot, Coover ha fet de la seva trajectòria un camí d'exploració, sempre intentant tensionar els límits del possible, cercant en cada nova tecnologia allò que de desconfortable posseïa per poder-la convertir en via d'experimentació.

Certament, confrontats amb l'hiperespai, totes les estructures reconfortants s'esvaneixen. Més amunt han aparegut els punts de tensió que, en aquesta pràctica escriptural digital, sorgeixen sobre la figura de l'autor. Tanmateix, és de la banda de la mateixa creació, l'obra en si, els seus formats i la seva matèria intrínsecament digital, el llenguatge de programació, i de la banda de la recepció on probablement hi ha més canvis respecte del paradigma de lectura al qual ens aboca el llibre. He teoritzat sobre l'especificitat de la literatura digital partint de la base de diversos elements de complexitat:¹⁴ la complexitat física (què és i com és), la complexitat autorial (qui la fa, el programador, la màquina...), la complexitat receptiva (les lògiques de lectura que la digitalitat i els formats diversos utilitzats pels creadors determinen), la complexitat tipològica (la varietat i confusió de gèneres, la hibridació d'una escriptura de l'ara i l'aquí) i la complexitat perceptiva (com llegim, amb què ho fem, etc.). En altres espais he parlat de la lectura de la literatura digital com una activitat en què, tot sovint, la *motion* permet fer el salt cap a la *e-motion*¹⁵. Però, havent fet referència a Bob Coover, de qui aquest passat mes de juny s'acaba de commemorar a Brown University, amb una gran festa,¹⁶ la seva dedicació a la literatura digital, usaré

l'exemple de *The Cave* per mostrar aquest nivell de sofisticació tecnològica que constitueix un exemple d'alteritat radical de la literatura digital.

The Cave és una instal·lació holística d'un cub recobert de pantalles en les quals el «lector» —si és que encara podem considerar que el terme resisteix el tipus d'actuació, d'interacció que s'ha de dur a terme dins de l'artefacte— s'introdueix per fer de la seva una lectura personal i intransferible en el terreny de la 3D i proporcionant un «espectacle» de lectura als assistents a l'acte.¹⁷ Abillat amb un casc i un guant connectats a sensors, el lector «provoca» el text, el «desencadena» i hi interactua en una dimensió física, volumètrica, enterament virtual.

Aquesta nova palestra va ser definida per Coover com a excitant, provocativa i, de manera molt freqüent, com un mitjà frustrant per a la creació de noves narratives, un espai potencialment revolucionari, capaç de transformar l'art de la ficció. Una tecnologia que absorbeix i que desplaça perquè es pot anar de la vella a la nova, però no a l'inrevés, o almenys sense mutilar-ne gran part del potencial, que, certament, està vinculat a la seva capacitat tècnica. Per això la Cava representa un pas endavant en aquesta carrera tecnològica en què està immersa la literatura, un pas de gegant per tal com la insereix en l'àmbit de la programació, de l'alta recerca. En aquest sentit, és molt interessant la reflexió de Coover quan l'any 1998 van obrir la Cava a Brown: pensava que ell i els seus estudiants estaven preparats per a la Cava encara que la Cava —i aquí es referia als qui en gestionaven el funcionament— no ho estava per a ells;¹⁸ almenys si ho jutgem per la reacció que

Confrontades amb l'hiperespai, totes les estructures reconfortants s'esvaneixen.

van tenir quan, en l'acte d'inauguració, ell va dir: «My writers are going to love that space.» La resposta que va obtenir va ser: «No, sorry, this is strictly a scientific instrument for scientists.» Coover els va demostrar que, a més de ser-ho, també podia ser un espai de creació literària. I ho va fer des de l'atreviment i la polèmica perquè la seva màxima de llavors era: «improvise or go home».

Amb aquest esperit provocatiu i agosarat, progressivament va introduir-hi el text audible i visible, el moviment narratiu, el moviment espacial, un material dramàtic, en darrera instància, ja que la Cava no deixa de ser un tipus d'escenari. Un escenari on s'han desenvolupat obres com *Screen*, de Noah Wardrip-Fruin, *O tunnel with model sound*, de Justin Katko, *The defacement of desire*, de Braxton Soderman i Roxanne Carter, etc. Però com a bon producte tecnològic i com a exemple de *work in progress*, la cava ha anat evolucionant fins que, a la primavera de 2002, va tenir lloc el primer taller de *Cave Writing*. Coover es pensava que només seria per un semestre i encara hi són (<https://wiki.brown.edu/confluence/display/wdm/wdm>). La seva explicació és simple:

«For one thing, it's a *lot* of fun, a lot of fun. The excitement of getting something to run in there, and then having other people experience these things, and see the excitement that that generated, that was and continues to be part of the draw. The wow factor» Rettberg i Walker, 2004.

En una entrevista que Scott Rettberg i Jill Walker li van fer fa alguns anys, just abans de la reforma de la Cava que va concloure l'any passat, afirmava: «Anything is possible in there, but not everything is practical or affordable. These are teams of students, not professionals, so it is a learning experience¹⁹ for all of us». Certament, com a publicista no té preu. En aquesta mateixa entrevista rebla la seva descripció de les potencialitats de l'artefacte (*hardware* i *software*) proclamant: «és un meravellós i imaginatiu espai interactiu on les meravelles són possibles i la imaginació pot desfermar-se al teu voltant».²⁰ Ben Marcus, catedràtic d'escriptura creativa de la Universitat de Columbia, parlant de la seva darrera novel·la, en format paper però amb una concepció totalment ergòdica, *A child again*, afirma: «Amb setanta-cinc anys, Coover continua essent un brillant constructor de mites (un dels quals és la mateixa Cava), i un diabòlic tècnic creador de metàfores.»

El grup de recerca consolidat Hermeneia, de la Universitat de Barcelona, té com a objectiu observar, descriure i analitzar els canvis que s'estan produint en la literatura en l'era digital.

Diabòliques i tècniques metàfores són el que la literatura digital ens ofereix com a repte, un estol de propostes literàries innovadores que plantegen tota una poètica i una política de la transgressió.

El paper de Catalunya en l'escritura digital internacional
Poets understand texts better than most information technologists.
Jerome McGann

La història de la literatura digital ha començat a escriure's. Si més no, des del grup de recerca consolidat Hermeneia (www.hermeneia.net) de la Universitat de Barcelona, reconegut per la Generalitat de Catalunya (2009 SGR-521) i que té com a objectiu observar, descriure i analitzar els canvis que s'estan produint en la literatura en l'era digital; s'ha fet un esforç per anar catalogant, antologant i definint les mostres d'escritura electrònica que s'han generat des de les darreres dècades del segle XX, com en donen compte els més de tres-cents cinquanta textos de la sala de lectura i els més de sis-cents cinquanta exemples que es troben al seu web multilingüe (<http://www.hermeneia.net/cat/espais/literatura.html>). Si fem un brevíssim repàs a les produccions literàries digitals en llengua catalana més representatives i amb una certa continuïtat, cal tenir present la feina dels pioners, com és el cas de Ramon Dachs i la seva incursió pionera en el món de la poesia hipertextual en català l'any 1995 amb *Intermínims de navegació poètica*, que després i progressivament va fer extensiva a altres llengües com el francès, el gallec, el castellà o l'anglès. Amb posterioritat, i seguint sempre el seu camí d'exploració ergòdica en tota mena de formats (penso en l'escritura geomètrica feta en vidre o bé els poemes en blanc, en format llibre, o en l'exploració topogràfica alhora interna que externa que va dur a terme en el seu viatge a l'Antàrtida); Ramon Dachs ha tornat a practicar l'escritura literària digital bilingüe amb el *Tarot de Marsella*. El *Tarot* és una obra on és l'atzar el que permet organitzar tirades de versos que sorgeixen, físicament, de l'atzar d'una tirada de cartes. Una mena de transmutació del *coup des dès* mallarmeà en una lectura del destí en les antigues i criptiques cartes del tarot de Marsella.

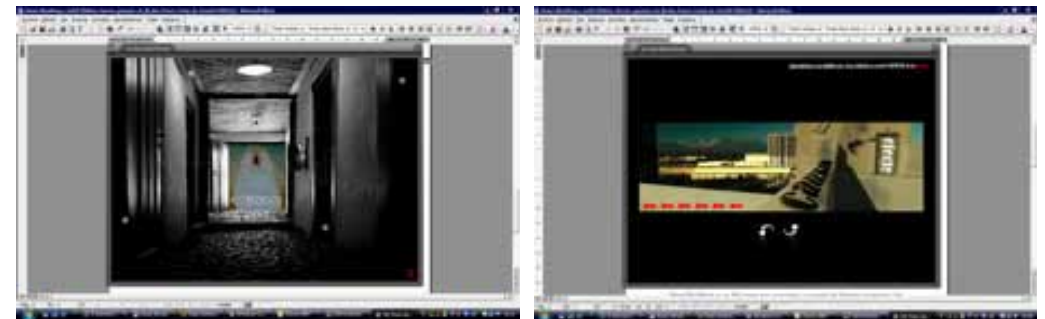
Lluís Calvo i Pedro Valdeolmillos des del seu web Epímone (www.epimone.net) van donar a conèixer aquestes possibilitats expressives dels nous mitjans amb una finalitat literària, artística. Per bé que ja faci un cert temps que el web no renova

El Premi Ciutat de Vinaròs de Literatura Digital està considerat com el premi més prestigiós del moment. És una iniciativa conjunta d'Hermeneia i de l'Ajuntament de Vinaròs i des de l'any 2005 està duent a terme una important funció en l'àmbit de la literatura digital, com a esquer que desperta l'afany creador en autors i també en la seva dimensió divulgativa.

obres ni autors, conté un bon mostrari d'escriptures digitals i s'ha convertit en una mena de petita biblioteca/museu virtual. Voldria assenyalar també en aquest breu recorregut la figura d'Orit Kruglanski, una artista israeliana que viu i treballa a Barcelona, que ha fet incursions ben interessants en llengua anglesa. Després d'un període d'absència a la xarxa²¹ es poden consultar les seves obres ja que recentment han quedat agrupades en una secció especial dedicada a la producció «catalana» d'aquesta autora, realitzada durant la seva estada a la Universitat Pompeu Fabra (http://www.hermeneia.net/cat/espais/literatura_orit_kruglanski.html). Altres autors com Esther Xargay i Carles Hac Mor han dut la seva investigació permanent a instàncies digitals (i alguns exemples es troben precisament a Epímone), tot i que, amb l'autor mexicà de gran prestigi que viu i treballa a Barcelona, Eugenio Tisselli, van fer possible la materialització dels *Cent mil milliards de poèmes* de Raymond Queneau (<http://www.propost.org/textus/tisselli/queneau.htm>) i, conseqüentment, la seva lectura. Darrerament ha aparegut una novel·la multimèdia d'Emma P. Buisan, *La societat secreta del pa* (2009), que he conegut gràcies a l'amabilitat de la seva autora i que va ser un projecte seleccionat pels Ajuts a la producció, exhibició i difusió de les arts, Beques Agita, 2006-2007.

Però sens dubte mereix un punt destacat en aquest breu repàs un dels autors catalans amb més projecció internacional, Isaiás Herrero Florensa. El seu projecte Eleven Kosmos (www.elevenkosmos.net) hostatja les seves aportacions, en llengua catalana i espanyola, a la literatura digital. Algunes d'aquestes, *21 días*, *Universo molécula* i *La casa sota el temps*, van ser distingides amb el Premi Ciutat de Vinaròs. La seva obra més representativa en català, *La casa sota el temps*, és

una indagació sobre les possibilitats narratives que ofereix la informàtica i l'ordinador, gràcies a un excel·lent treball de programació i d'aplicació dels recursos informàtics (visuals, sonors i textuais). L'obra insta a una lectura en clau literària de les indicacions de navegació, és a dir, que és la paraula literària (i la nostra capacitat d'interpretació) la que ens guia envers un complex univers conceptual que ens apropa als jocs informàtics, però que —també— va molt més enllà. Com explica l'autor: «Enigmes, jocs de paraules, poesia i prosa digital, imatge i so a la disposició d'un univers virtual que, pel sol fet d'estar concebut, existeix.» *La casa sota el temps* és un exercici que pretén la immersió de l'usuari en un espai virtual, dissenyat i programat per proporcionar una experiència que fa ús de les possibilitats d'interacció aplicades a la narrativa convencional. Conduït per un fil narratiu en què el lector és el protagonista i actor principal d'un viatge en el qual diferents *media* es combinen per proporcionar a l'usuari la llibertat per explorar i a la vegada construir l'univers que es proposa. Un clar exemple de l'altíssima qualitat assolida pels creadors de literatura digital en llengua catalana en aquests darrers anys que no només l'ha fet valedor del Premi Ciutat de Vinaròs en diverses ocasions, fins que en va formar part del jurat, sinó que li ha donat fama internacional.²²

Captures de pantalla de *La casa sota el temps*, d'Isaiás Herrero.

El Premi Ciutat de Vinaròs de Literatura Digital està considerat com el premi més prestigiós del moment. És una iniciativa conjunta d'Hermeneia i de l'Ajuntament de Vinaròs i des de l'any 2005 està duent a terme una important funció en l'àmbit de la literatura digital, com a esquer que desperta l'afany creador en autors i també en la seva dimensió divulgativa, respecte del públic, complint —mitjançant conferències anuals sobre el territori— una funció divulgadora a la qual, sens dubte, també es deu la universitat.

Stuart Moulthrop l'any 2007 va enviar aquesta carta oberta a la ciutat de Vinaròs, en què agràia l'esforç innovador en el reconeixement artístic que representava:

«I am deeply honoured that the City of Vinaròs and the Hermeneia Research Group have recognized my efforts with these awards. The work of electronic literature is doubly difficult, since it requires the writer both to master emerging technologies, and to justify himself within a tradition that too often has no way to understand or value the technical.

Thus the support of culturally advanced communities like yours is essential to establish the reach and significance of innovation in the arts.

Like those who have been honoured before, I am enormously grateful; but the real honour here belongs to you who have made these prizes possible, for in doing so, you serve more than the small community of electronic writers.

At a time when so many seem plunged in rejection of modernity and other forms of backwardness, these awards testify that some still bravely embrace the future. For this, not just I, but the whole world, must be grateful» (fragment del discurs de recepció del premi de S. Moulthrop).

Des de la seva creació, a més, inclou una menció especial «Vicent Ferrer» (que rep el nom precisament d'un professor de català de Vinaròs desaparegut prematurament), perquè, atesa la dimensió internacional del Premi, semblava important reservar un espai d'estímul i de reconeixement permanent per a les obres en llengua catalana. Hi han estat presentades, al llarg dels anys i poden ser consultades al web d'Hermeneia, obres interessants com ara *Mel podrida* (2005), *Paraules amb atributs* (2005) o *Imatges, paraules, miratges*, de Joaquim Pujol (2006), *Els suaus batecs de l'ànima*, de Jessica Fernández (2007), *La manca de llibertat produeix al·lucinacions*, d'Eulàlia Pagès (2007); així com les guanyadores en llengua catalana de les diverses edicions: *Ja tornaré*, de Marc Lloán (2005), *Retorn a la Comallega*, de Ton Ferret (2006), *La casa sota el temps*, d'Isaías Herreros (2007), o *The Fugue book*, també de Ferret (2008).

Per fer una breu contextualització de l'escenari en què ens movem, quant a aquest tipus de premis, cal saber que el premi pioner en la matèria, convocat l'any 2002 per l'Electronic Literature Organisation (ELO), amb el patrocini de la Rockefeller Foundation, només va tenir una durada d'un any. A l'Estat

Els avenços tecnològics algunes vegades frustren les imaginacions més visionàries. Però, en altres ocasions, arriben a materialitzar en la pantalla les entremaliadures de la fantasia més radical.

espanyol, la Universitat Complutense de Madrid va convocar l'any 2007, amb el patrocini de Microsoft, el premi LEETHI (Literaturas Españolas y Europeas del Texto al Hipertexto), que només va comptar amb una convocatòria. El Premi Ciutat de Vinaròs sembla, ara com ara, un premi consolidat que aconsegueix la funció d'anar obrint camí en l'anàlisi, la interpretació i l'ensenyament de la literatura digital com a disciplina i ho fa generant una sort de cànon en què hi ha reservat sempre un espai per a les obres en català. En aquest sentit, cal destacar una dada rellevant: és interessant remarcar que el català ha entrat a formar part de les llengües del repertori digital internacional amb què s'estudia aquesta literatura a les universitats americanes amb l'Electronic Literature Collection (collection.eliterature.org/), una antologia que l'ELO encarrega a diversos estudiosos i experts internacionals, distribueix i registra a The Library of the Congress tots els seus continguts. Es tracta d'una publicació de referència i que té un paper determinant en l'establiment i l'ensenyament del cànon literari digital. Sembla remarcable que, dels nou autors de les diferents edicions i de les catorze obres que han resultat premiades en aquests anys, hi hagi set autors i nou obres que hagin estat inclosos en el seu segon volum (2010), publicat en línia, amb una tirada inicial de 2.500 DVD i l'opció permanent de *printing on demand*.

Conclusions: *et tout le reste est littérature*

Aquest epígraf conclusiu s'obre amb una cita doble, de Verlaine²³ i de Valéry²⁴, que està carregada de ressonàncies shakespearianes. Refent el magnífic final de *Hamlet*, en què el príncep danès, abans de morir, afirma: «The rest is silence»; he volgut usar-la no per concloure, sinó només deixar embastat el material d'aquest teixit que creix diàriament i que obre les possibilitats creatives més genuïnes de la nostra contemporaneïtat. La incursió en la digitalitat o en la textualitat electrònica només significa, doncs, el darrer pas d'una història evolutiva a cavall de suports i tecnologies que té al seu bell mig la força de la paraula, de l'escriptura, de la literatura. Per això és important ressaltar l'esperit de descoberta que és la constant dels autors que han travessat la sagital de la pàgina per endinsar-se en un territori desconegut, a la recerca dels camins que pot arribar a explorar la paraula poètica en la dimensió digital que ens ha tocat viure. Un escenari pel qual la literatura catalana ja ha començat a donar els seus primers passos.

Els avenços tecnològics que s'utilitzen per eixamplar el territori de l'escriptura literària en la nostra era algunes vegades frustren algunes de les imaginacions més visionàries. En altres casos desperten el que Vicente Luis Mora ha denominat amb gran encert la «nostàlgia Gutenberg» (2009: 320). Però, en altres ocasions com en la feina que han desenvolupat els estudiants del Màster en Literatura en l'era digital de la Universitat de Barcelona que han traduït al catlà el poema «I'm simply saying» de Deena Larsen²⁵; arriben a materialitzar en la pantalla les entremaliadures de la fantasia més radical. Unes entremaliadures literàries que poc a poc van obrint-se camí i estan, com l'advertiment que figura en alguns miralls retrovisors,²⁶ més a prop del que sembla. Després de tot, la pantalla és un mirall... *et tout le reste est littérature.* *

Bibliografia

- BLOCK DE BEHAR, L. «Visión y división de una misma mirada: sobre una poética de la escritura en las imágenes de Joaquín Torres García», <http://www.liccom.edu.uy/docencia/lisa/articulos/abstract.htm> (consultat el 4 de setembre de 2010).
- BORRÀS CASTANYER, L. «Textualitats electròniques. Cap a una eròtica de la lectura», dins *L'escriptura i el llibre en l'era digital*, Barcelona, KRTU, 2006 pp. 195-212. «Lector in machina», dins A. Sanz & D. Romero, *Literatures in the Digital Era. Theory and Praxis*, Cambridge Scholars Publishing, 2007, pp. 123-149. «Pero, ¿hay realmente un cambio de paradigma. Un análisis apresurado mientras la literatura pierde los papeles» dins D. ROMERO & A. SANZ, *Literaturas del texto al hipermedia*, Barcelona, Anthropos, 2008, pp. 273-289. «Literatura i tecnologia. Ha perdut els papers, la literatura?» dins M. Picornell i M. Pons, *Literatura i cultura: aproximacions comparatistes*, Palma de Mallorca, Lleonard Muntaner Editor, 2009, pp. 165-187. «Leer literatura (en) digital: una historia de intermediaciones, desplazamientos y contaminaciones» dins *The Arizona Journal of Hispanic Cultural Studies*, vol. 14 (2010, en premsa). G. Kosice, *Arte Madi*, Buenos Aires, Ediciones de Arte Gaglianone, 1982, p. 113. S. Rettberg & J. Walker, «interview with Robert Coover and Noah Wardrip-Fruin», <http://iridescent.wikidot.com/interview-with-noah-wardrip-fruin-and-robert-coover>. P. Valéry, *Tel quel*, I, París, Gallimard, 1941, p. 118. P. Verlaine, «Art poétique», *Oeuvres complètes*, vol. I, París, Gallimard, 1962, pp. 326-327.

Notes

1 Faig un compendi dels diversos noms a «Una casuística dels noms: històries d'una denominació» (Borràs, 2005, p. 40-49). Alguns exemples: literatura digital, electrònica, hipertextual, cibertextual, ergòdica, digiteratura, en francès, *littérature numérique, algorique, combinatoire, informatique, e-critures* o en anglès: *multicourse, blended literature, webtexts, locative narrative, E-Poetry, Cin(E)Poetry, Click poetry, Computer poem, Cyberpoetry, Cybervisual, Diagram-poem, Digital Clip-poem, Digital poetry, Electric word, Electronic poetry or e-poetry, Holopoetry, Hypermedia poetry, Hypertextual poetry, Infopoetry, Internet poetry, Interpoetry or hypermedia interactive poetry, Intersign poetry, Network hypermedia, New media poetry, New visual poetry, Palm poetry, Permutational poem, Pixel poetry or pixel poetics, Poem-on-computer, Poetechnic, Text-generating software, 3D transpoetic, Videopoetry, Videotext, Virtual poetry* o *vpoem*. I, en castellà, literatrònica o digiliteratura han estat algunes de les denominacions que circulen per no entrar en consideracions genèriques.

2 «Lo indefinible consiste en hacer invisible a la definición», R. RASAS PÉT, *Madrigrafías*, citat per Lisa Block de Behar a: <http://www.licom.edu.uy/docencia/lisa/articulos/abstract.htm> [Consultat el 4 de setembre de 2010]

3 Deixeble del formalisme rus i important seguidor de la lingüística saussuriana —que és la base de la lingüística moderna—, va dissenyar una teoria sobre la «funció poètica del llenguatge». Ell va establir les funcions del llenguatge havent destacat sis elements fonamentals en tot acte de comunicació.

4 Fixem-nos que preguntes com ara: de què depèn que algú sigui autor? De la seva voluntat, del reconeixement que d'altres li confereixin? De la seva popularitat? Quan només es publica en format llibre és l'editor qui determina qui és un autor, però què passa amb l'accés a la condició d'autor que permeten els blocs, el fenomen del POD —*printing on demand*— o la publicació únicament en línia de literatura digital?

5 Vagi per endavant que les etiquetes que acompanyen el substantiu *literatura* normalment serveixen per singularitzar. Així, hi ha adjectius que serveixen per contextualitzar les literatures nacionals (literatura catalana, anglesa, quebequesa, etc.), per delimitar períodes històrics (literatura medieval, clàssica, contemporània...); però també hi ha etiquetes explicatives que esdevenen el símptoma d'una certa anomalia (quan es parla de «literatura de dones», o «escrita per dones», «femenina» o «feminista»), i crec que és el cas de la

literatura que ens ocupa si bé espero que sigui quelcom passatger.

6 En aquest camí d'evolució literària, d'acoblament de la paraula al seu nou mitjà, és molt interessant veure les diverses adaptacions de l'escriptura als diferents suports, mitjans (en anglès, J. D. Bolter ha parlat de *remediation*) per observar-ne i conèixer-ne les especificitats. En un recent article del *The Arizona Journal of Hispanic Cultural Studies* he parlat precisament d'aquest tipus de transmediacions i intermediacions entre la ràdio, la televisió i Internet (Borràs, 2010).

7 Un simple exemple, si llegim Josep Carner, tant li fa que sigui en una pàgina de paper, en una pantalla d'ordinador, en una plana de tinta digital d'un *e-book* o bé en un petit plasma de telèfon mòbil: estarem llegint sempre el mateix poema, perquè el contingut no es veu afectat pel mitjà. Segurament –a no ser que el nostre dispositiu ho permeti– fins i tot el llegirem amb el mateix tipus de lletra i només canviarà el tipus d'artefacte que tinguem entre mans, sigui un llibre (que també és un artefacte tecnològic, per bé que per a nosaltres la seva familiaritat l'hagi convertit en un objecte aparentment «natural»), un lector de textos digitals o una pantalla de PDA, ordinador de sobretaula, portàtil o fins i tot un simple telèfon mòbil.

8 Bàsicament a BORRÀS, L. *Textualidades electrónicas: Nuevos escenarios para la literatura*, Barcelona, Ediuoc, 2005, i a la seva versió italiana, *Testualità eletterniche*, a cura de Patrizia Calefato, Bari, B. A. Graphics, 2006.

9 He tractat més detalladament la qüestió a l'apartat «Transgredint els límits de la representació» de *Literatura i tecnologia: Ha perdut els papers, la literatura?*, BORRÀS, 2009, p. 169-186.

10 Escriptor de narrativa nord-americana i professor del Literary Arts Program de Brown University. Com vaig tenir ocasió de dir en la presentació de la seva conferència al Kosmopolis 09, celebrat el novembre de 2009 al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), Bob Coover és, per sobre de tot, un visionari, un somniador que ha fet possible el seu somni i ha permès que fossin possibles els somnis de moltes altres persones. És un experimentador nat, des de sempre, des que intentava fer còmics en 3D utilitzant tinta groga i vermella i unes ulleres fumades per assolir la il·lusió òptica. I ha fet que moltes il·lusions fossin possibles de manera pionera. Quan per aquí encara pràcticament no havíem sentit a parlar d'hipertextos, el 1996 ell donava per conclòs el seu «Hypertext hotel» perquè la xarxa havia evolucionat cap a altres direccions i s'havia redireccio-

nat en noves perspectives les possibilitats dels hipertextos, ja llavors cibertextos; un hipertext tancat deixava de ser una possibilitat interessant si estava basat en una interacció que calia que fos oberta.

11 «I must confess at this point that I am not myself an expert navigator of hyperspace, nor am I —as I am entering my seventh decade and thus rather committed, for better or for worse, to the obsolescent print technology— likely to engage in any major hypertext fictions of my own. But, interested as ever in the subversion of the traditional bourgeois novel and in fictions that challenge linearity, I felt that something was happening out (or in) there and that I ought to know what it was: if I were not going to sail the Guyer-Petry islands, I had at least better run to the shore with my field glasses. And what better way to learn than to teach a course in the subject?», COOVER,«The End of Books», 1992.

12 Llavors es va adonar que els estudiants acostumaven a ser criatures notablement conservadores —i jo dono fe, com a professora que fa més de quinze anys que em dedico a l'ensenyament universitari i que he combinat en els darrers tretze anys l'ensenyament presencial amb l'ensenyament en línia, que les coses no han canviat massa. Ell deia que intentar que proessin formes alternatives i innovadores d'escriptura era més difícil que portar-los cap a la castedat com a estil de vida.

13 Durant molts anys va ensenyar un curs sobre *Exemplary Ancient Fictions*, en què duia a terme una lectura i comentari de contes des del Gilgamesh fins al roman medieval, incloent-hi la Bíblia, els mites grecs, Ovidi, els contes de fades entre altres.

14 Vegeu BORRÀS (2006), «Una eròtica de la lectura».

15 Em refereixo a les ponències «La literatura digital sota l'estigma de la comparació», XVIII Congrés de la SELGYC, Alacant 9-11 de setembre de 2010 i «Growing up digital: the emergence of an electronic literature community in Spain. The case of Catalonia» de l'ELMCIP celebrat a Bergen, 19-21 de setembre de 2010.

16 Una festa que va tenir lloc en el decurs de la celebració del congrés de l'Electronic Literature Organisation «Archive & Innovate», on ens vàrem reunir autors, investigadors i crítics de tot el món a Brown University, Providence, els dies 3 i 6 del passat mes de juny de 2010.

17 «Virtual reality is in reality virtual artificiality. In fact that's one of its principal charms», de l'entrevista de Scott Rettberg i Jill Walker, <http://iridescent.wikidot.com/>

interview-with-noah-wardrip-fruin-and-robert-coover.

18 «So, by the time they opened up the Cave at Brown (in 1998), we were ready for it. Even if they were not ready for us», *op. cit.*

19 Remarco novament el caràcter didàctic, pedagògic, altruista de la tasca de Coover, que transita entre tres pols que em semblen fonamentals: innovació, recerca i docència. Tota una declaració de principis.

20 «This is a wondrous imaginative interactive space where marvels can happen and the imagination can be turned loose all around you». RETTBERG & WALKER (2004).

21 És interessant observar quins són els mecanismes de visibilitat i desaparició que s'operen a Internet. El cas d'Orit Kruglanski, entre d'altres com també Ramon Dachs, que deixen de tenir recolzament institucional i les seves obres desapareixen, com si no haguessin existit mai. En aquest sentit Hermeneia ha actuat en tots dos casos com a facilitador, com a editor, impressor, distribuïdor i antòleg de les seves obres. Vegeu l'exposició que agrupa tota la trajectòria literària de Ramon Dachs a «Poètiques no lineals» (http://www.hermeneia.net/exposicio_ramon_dachs/cat/index.htm).

22 En la inauguració del festival *e-poetry 2009*, que va tenir lloc a Barcelona del 24 al 27 d'abril de 2009 organitzat pel CCCB, el CaixaForum, la Universitat de Barcelona i el grup Hermeneia, la seva lectura poètica va despertar l'admiració del centenar de creadors que l'ocasió va reunir a la ciutat.

23 Els darrers versos de l'«Art poétique» diuen: Que ton vers soit la bonne aventure Eparse au vent crispé du matin Qui va fleurant la menthe et le thym... Et tout le reste est littérature. VERLAINE (1962).

24 La citació en concret és «Il faut n'appeler Science que l'ensemble des recettes qui réussissent toujours. -Tout le reste est littérature» VALÉRY (1941).

25 Vegeu: <http://www.elevenkosmos.net/tallerFlash/senzill33/> per a consultar la versió en català i per a l'original: <http://www.canberra.edu.au/centres/inflect/02/larsen/simply7.html>. Així mateix, els estudiants d'aquest màster (<http://www.il3.ub.edu/ca/master/master-literatura-era-digital.html>) també han traduït l'obra de Rui Torres, Amor de Clarice (consultable a: <http://www.elevenkosmos.net/tallerFlash/amor2/>).

26 «Objects in mirror are closer than they appear».